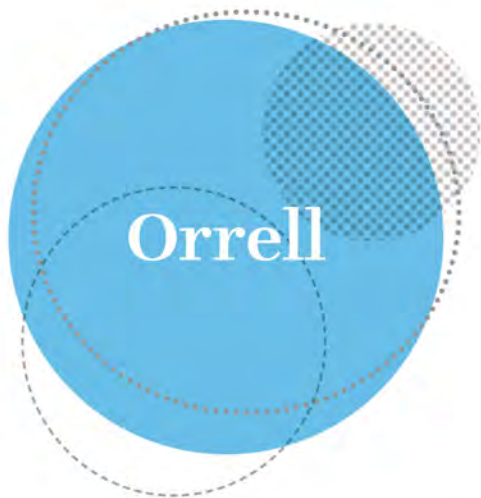

Sedláček

SOUMRAK HOMO ECONOMICUS

Orrell

Tomáš Sedláček | David Orrell
Rozhovor Romana Chlupatého | 65. pole

SOUMLAK HOMO ECONOMICUS

Tomáš Sedláček & David Orrell

SOUMRAK HOMO ECONOMICUS

Rozhovor s Romanem Chlupatým

© Roman Chlupatý, Tomáš Sedláček, David Orrell, 2012

© 65. pole, 2012

ISBN 978-80-87506-07-3

Sedím v ranním vlaku z Londýna do Oxfordu. Je příjemný letní den, takřka symbolický pro pohodu, která přišla společně s uklidněním bouří na finančních trzích. Mám za sebou několik lehce zapomenutelných rozhovorů, v nichž jsem přesvědčován o tom, že ekonomika opět *jede*; že nás čeká ještě několik *výmolů na cestě*, ale ta cesta že směřuje vzhůru. Rebelové pak mluví o *plechovce červů, kterou jsme jen nakopli po cestě o kus dál*. Jak tvrdí, problémy se vrátí - a větší. Málokdo ze City ale pochybuje o cestě samotné.

Těším se na to, že za okamžik uslyším něco jiného. David Orrell, se kterým se mám setkat, totiž bez okolků hlásá do světa: Ekonomický mainstream stojí na pochybných základech. Zapomeňte na to, jestli nás čekají výmoly, nebo plechovka červů, a začněte mluvit o podstatě věci. Svá tvrzení dokládá analýzou užívaných modelů a matematiky. Tedy věci, které jsou jeho denním chlebem. Tomáš Sedláček, který jede ve vlaku pádícím po paralelní koleji jen kousek za mnou, k podobným závěrům dochází přes filozofii a religionistiku.

Ve chvíli, kdy se potkáme, jsou jasné i další rozdíly. Extrovertní Tomáš mlčenlivého Davida sotva pustí ke slovu. Na nic z toho, o čem chci mluvit, ne-

přichází řeč. Vyjde to? Se začátkem nahrávání se rýsuje odpověď. Úvodní Davidův výkop je trochu váhavý a popisný. Čím déle ale mluvíme, tím více je i on ve varu. Anekdoty střídají hluboké úvahy, každá odpověď otevírá prostor pro zcela novou diskusi. Přetahujeme o hodný kus. Na konci je přesto stejně jako na začátku jasné, že otazníků je mnoho; zřejmě i nějaké příbyly. Konečně jsem ale od něko- ho pro změnu slyšel: král je nahý!

Ono vlastně zaznělo: král je možná nahý. Ale i to v zákopové válce ideologů vycházejících z jednoho tábora osvěžilo. Namísto věčné hádky o to, jestli současný systém potřebuje více státu, nebo více trhu, prostě někdo zpochybnil samotný systém, respektive jeho základy. Jistě, David ani Tomáš nejsou první a (snad) ani poslední, kdo něco podobného udělal. Jejich konverzace ale ukazuje na to, jak blízko k sobě mohou mít různé kritiky mainstreamu. A to i přesto, že vycházejí z tak vzdálených světů, jako je matematika a filozofie.

S jejich názory není nutné bezvýhradně souhlasit. A jsem si jistý, že po ničem podobném ani netouží. O čem by se nemělo pochybovat, je výzva, aby lidé kriticky mysleli. Což je také neskromným cílem této skromné knihy. Pokud se přitom pobavíte

podobně jako my tři nedávno v Oxfordu, bude to bonus navíc. Nezapomeňte ale, že místy nevážně mluvíme o věcech, které zcela vážně určují životy každého z nás.

Roman Chlupatý, Londýn

**I.
POTŘEBUJEME
TVRDŠÍ KRIZI.
PAK BUDE LÉPE**

Roman: Kvůli finanční, následně hospodářské a pak dluhové krizi se ekonomika i ekonomie dostaly do popředí zájmu. Najednou se jim věnují úvodníky novin i lidé u piva. Změnilo se díky tomu něco?

David: Já mám pocit, že jsme se svým způsobem poučili. Ale určitě nedošlo k nějaké zásadní reformě toho, jak vnímáme ekonomii. Což je důvod, proč jsme teď tam, kde jsme.

Například tady v Anglii se rozhodli, že oddělí investiční bankovnictví a retailové banky, tedy banky, které lidé využívají pro každodenní věci. Díky tomu by se napříště neměla nákaza šířit celým organismem; anebo by se aspoň neměla šířit tak lehce. Zároveň tu tlačí na to, aby se omezily platy a bonusy bankéřů. Zejména tedy bonusy, protože kvůli nim bankéři riskují. Což bylo také jedním z důvodů finanční krize. No a také se mluví o tom, že je třeba navýšit rezervy, které banky drží, protože prostě není možné, aby si banky z 99 procent hrály s penězi někoho jiného.

To všechno jsou ale podle mě spíše jen maličkosti.

R: Mnohá pravidla, kterými se svět financí řídí, se už zpřísnila. Na dalších opatřeních, jako je napří-

klad Basel III, tedy režim platný pro celý finanční svět, se pracuje. Znamená to, že jsou k ničemu?

D: Vezmi si třeba zjištění, že je třeba nějak regulovat trh takzvaných derivátů. Ty byly k dostání jak se říká přes pult, tedy mimo organizované trhy a s nimi spojený dohled. (Což, mimochodem, přesně symbolizovalo bláznivost doby před krizí.) Lidé prostě vymysleli velmi komplikované nástroje. Na obchodování s nimi nikdo nedohlížel. A tato naprosto neregulovaná sféra nakonec narostla do větších rozměrů než reálná ekonomika. To bylo bezpochyby naprosto šílené. A teď se to spravilo. Respektive, pracuje se na nápravě.

Ale ani tak si nemyslím, že děláme dost. Například ministr financí George Osborne nedávno nastínil, jak by měla vypadat nová, z krize poučená hospodářská politika britské vlády. Mimo jiné řekl, že všechny sektory rostou relativně slušně, jen finanční sektor pokulhává. A je třeba ho nastartovat. To je... no, zmínil bych v této souvislosti dvě věci.

Zaprvé, snahu růst za každou cenu. To stojí za zamyšlení. A jistě se k tomu vrátíme.

No a zadruhé, pokud se velikost finančního sektoru zmenšuje, nemusí to být nutně zas tak špatně. Když totiž finanční instituce, respektive finanční

sektor jako celek, začnou výrazně převyšovat reálnou ekonomiku, když je tento sektor výrazně větší než sektory, které něco vyrábějí, vzniká velmi problematická nerovnováha. A s tou je třeba něco dělat.

Bohužel, změny, jako je právě zeštíhlení finančního sektoru, jsou něčím, co by přímo ohrozilo mocenské struktury, které teď vládou. Znamenalo by to, že by mocní najednou vydělávali méně a že by někteří z nich přišli o práci. A proto je mnohem těžší tyto změny udělat. Hrátky s regulací, které zaběhlý režim neohrožují, jsou mnohem jednodušší.

R: Tomáši, ty coby bankéř jsi svým způsobem součástí oněch dominantních mocenských struktur. Jak obtížné je z tvého pohledu věci změnit - ať už zevnitř nebo zvenčí?

Tomáš: Já jsem přesvědčen o tom, že je lepší být kritikem, který žije uvnitř systému, než být nějakým knězem nebo možná houby pojídajícím mnichem žijícím někde v divočině - prostě někým, kdo někde na samotě káže proti civilizaci. To já nejsem a ani nechci být.

Svou kritikou mířím v první řadě sám na sebe, následně na instituce, pro které pracuji, a pak na naši civilizaci a její hodnoty. To je moje role. Alespoň já to tak vnímám.

A co se změny systému týče, souhlasím s tím, co řekl David. Z historie je jasné, že pokaždé, když mělo dojít k zásadní změně toho, čemu lidé věřili, nastal problém. Je totiž těžké přestat věřit. A ekonomie je víra jako každá jiná.

Podle mě je jedním z největších projevů rouhání moderní doby přesvědčení, že něco nevychází z víry. Že je něco naprosto reálné, pravdivé, naprosto neutrální, vědecké; že prostě v případě něčeho není potřeba zapojit víru. To se snažím zpochybnit a říkám: Každá víra, kterou vyznáváme, tedy i víra v ekonomii, se opírá o mýty.

Bez mýtů se neobejdeme. Můžeme jen vyměnit jeden mýtus za druhý. Ale žít úplně bez mýtu a bez víry nelze. A to je shrnutí problému, se kterým se teď potýkáme. Věříme prostě, že jsou lidé racionální. Věříme, že je možné budoucnost popsat s pomocí matematického vzorce. Věříme, že je možné čekat nečekané, což je oxymóron. Buď je to nečekané - a pak to nemůžeme čekat. Anebo to je očekávatelné - a pak to čekat můžeme.

R: Je možné, že na této víře v ekonomii, přístupu k ní, naše zkušenost s krizí něco změní?

T: Podle mě na to krize nebyla dostatečně tvrdá. Když tě trochu zabolí zub, vyrovnáš se s tím sám

po svém. Dáš si panáka slivovice nebo prášek a uleví se ti. Jen když je bolest opravdu k nevydržení, jdeš k doktorovi. Okamžitě. A problém se skutečně vyřeší. A já si myslím, že jsme na tom jak v Evropě, tak i v Americe zatím pořád tak, že nás to k doktorovi nenutí. Víme, že něco není v pořádku, ale myslíme si, že nás znovu vyléčí medicína, kterou naše prababička pěstuje na zahradě. Věříme tomu, že nám to pomůže.

R: Narážíš na posedlost růstem, která nás v poslední době obklopuje a kterou zmínil už David? Je možné hospodářský růst přirovnat k oné slivovici, která nás oblbne, ale nevyléčí?

T: To přesvědčení, že růst je naprosto normální; přesvědčení, že systém roste nějak automaticky a sám od sebe... víš, to je k smíchu. Ekonomie vychází z rovnováhy. Kde se tedy bere ta víra, že normální je růst, když zároveň máme být v rovnovážném stavu?

Mnohé napoví pohled do historie. Klasická ekonomie zkoumala rovnovážný, statický stav. Tím se začalo. Přemýšlelo se o tom, jak to bude vypadat, až se „tam“ dostaneme - až prostě přestaneme růst. Jinými slovy, klasické ekonomy moc nezajímaly růst. Zajímaly je konečný stav. Ale teď je to naopak. Jen

málokdo přemýšlí o tom, jak společnost bude vypadat, až se růst třeba po sto letech zastaví. Jestli výsledkem stoletého růstu bude dobrá, nebo špatná společnost. Jestli kráčíme směrem, kterým chceme kráčet. Popravdě, já v této otázce nemám nijak vyhraněný názor. Ale zneklidňuje mě, že se na tyto věci ani nikdo neptá.

K tomu bych dodal ještě jednu věc. Vezmi si, jak často mluvíme o hrubém domácím produktu. Jak nadšení jsme byli z toho, že HDP některých evropských zemí loni vzrostl o dvě nebo tři procenta. Nikdo už ale nemluví o tom, že jsme v tom samém roce měli schodky rozpočtů na úrovni sedmi, osmi, devíti procent. Zjednodušeně řečeno, že jsme za růst o tři procenta HDP zaplatili sedm, osm, devět procent HDP. To přece není důvod slavit!

Stále se nám nedaří odseknout růst od zadlužování. To dostalo do problémů jak banky, tak jednotlivce i celé státy. Umělý růst poháněný dluhem byl jedním z důvodů nedávného kolapsu. Ne důvodem jediným, ale podstatným. A na tom jsme, podle mě, zatím vůbec nic nezměnili.

D: Jednou z věcí, které nám až teď v souvislosti s hospodářským růstem docházejí, je to, že je vždy vyjádřen s pomocí hrubého domácího produktu. A pokud se zaměříme třeba na Spojené státy, tak je

jich HDP se od šedesátých let zhruba ztrojnásobil. Což vypadá dobře. Ale ve své podstatě to vůbec nic neznamená. Ono je totiž třeba se podívat na distribuci nově vytvořeného bohatství. A když to uděláš, zjistíš, že průměrný plat v Americe od 70. let stagnuje. Respektive, že se od té doby zvýšil skutečně nepatrně.

Z růstu ekonomiky tak profituje jen nepočtená skupina velmi bohatých lidí. Příjmy jednoho procenta nejbohatších Američanů vzrostly od 70. let velmi výrazně, a zúžíme-li tuto skupinu jen na 0,1 procenta nejbohatších, můžeme mluvit o astronomickém tempu růstu. Jinými slovy, výrazně narůstají nerovnosti. Jistě, i v šedesátých a sedmdesátých letech byly rozdíly mezi bohatými a chudými. Ale teď je to extrémní.

Je to, jako by drtivá většina lidí stála nadále pevně na zemi, zatímco ti nejbohatší se už pohybovali ve stratosféře. Když se na to ale podíváme čistě skrze optiku statistiky, uvidíme jen průměr. A ten nám řekne, že HDP utěšeně roste. Na první pohled to bude vypadat, že se Americe vcelku dařilo a daří. Což potvrzuje i akciový trh, a to i v době krize. Přitom nezaměstnanost je poblíž rekordních úrovní. Většině Američanů v poslední době rozhodně nebylo do zpěvu. Ale akciím se v průběhu krize zas až tak špatně nevedlo.

T: Přesně tak. Například až do léta 2011 akciové indexy opět rostly explozivním tempem. Od chvíle, kdy se zdálo, že jsme dosedli na dno, si v meziročním srovnání připsaly nějakých šedesát procent. Což je stejně nesmyslné, jako to bylo před prasknutím spekulativní bubliny nafouknuté technologickými tituly na konci devadesátých let; stejně nesmyslné jako před kolapsem v roce 2007. Teď je to srovnatelné. A my s tím nejsme schopni nic udělat.

D: K tomu je možná dobré dodat jednu věc, na kterou už dlouho upozorňují environmentální ekonomové, například Herman Daly, který mimo jiné studoval i stabilní stav ekonomie, který jsi zmínil. Růst ekonomiky pohánějí zdroje, které si v podstatě bez přestávky bereme od Země. HDP ale nic podobného neuvažuje. Třeba Čína teď roste neskuetečně rychlým tempem. Ale platí za to značným znečištěním životního prostředí. To by, jak víme, jednou mohlo výrazně ovlivnit i systém, který obecně označujeme nálepkou ekonomika. A přesto se to nikde v žádných účetních knihách neobjevuje.

HDP jen sleduje to, jak si zjednodušeně řečeno lidé mezi sebou posílají peníze tam a zpět. Mnohé skutečně významné věci, které se v našem okolí dějí, nebere v potaz.